

Норма и модерност в писмата на българските жени през Възраждането

Norm and Modernity in the Letters of Bulgarian Women during Revival Period

Андриана Спасова
Институт за литература
Българска академия на науките

Абстракт: Изследването е посветено на проблематиката върху новите модернизиращи употреби на публичното присъствие през периода на Българското възраждане. Обнародваната в „Българский календар за 1874 година“ кореспонденция между фигурата на учителката и тази на нейната ученичка засяга темата за индивидуалното и професионалното себеразвитие на модерно мислещата личност и в унисон с настъпващите промени в потребностите на възрожденското общество. Текстът ще се опита да проследи и анализира отделните епистоларни и публицистични вписвания, в които е по-ясно изведена извоюваната роля на образованата жена в строгите регламентирани граници на възрожденската публичност.

Ключови думи: женска кореспонденция, публично говорене, Рада Киркович, поведенчески модели, педагогика, публицистика

Keywords: women's correspondence, public speaking, Rada Kirkovich, behavioral patterns, pedagogy, journalism

Dr Andriana Spassova is Assistant Professor in Bulgarian Revival literature at the Institute of Literature at the Bulgarian Academy.
E-mail: andriana.spassova@gmail.com

Изследването¹ е посветено на проблематиката върху новите модернизиращи употреби на публичното говорене през периода на Българското възраждане. Критическият прочит се опира на основополагащите терминологични постановки на Румяна Дамянова за „еписоларната култура и нормативността“² като симптом за новото и зряло общуване на интелигенцията, а също и на разбирането на Недка Капралова за възрожденския етикет³. Като изворов материал ще бъдат привлечени едни малко известни материали – „Две писма“ (1873) на талантиливата и високо образована за времето си Рада Гугова-Киркович (1848, Копривщица – 1941, София).

¹ Статията е написана в рамките на работата на автора по проекта „Фикционално и документално в българската проза на XIX век. Аналогии с чуждестранната литература“, финансиран от ФНИ, № КП-06-М 70/2 от 13.12.2022.

² Дамянова 1995.

³ Капралова 1999: 139-152.

Обнародваната в „Български календар за 1874 година“ частна кореспонденция между фигурата на учителката и тази на нейната ученичка засяга темата за индивидуалното и професионалното себеразвитие на модерно мислещата личност. Едновременно с това разглежданите „Две писма“ са в унисон с настъпващите промени на Новото време и свидетелстват за потребностите на възрожденското общество. Докладът ще се опита да проследи и анализира отделните епистоларни и публицистични вписвания на небезизвестната племенница на Найдено Геров. В тях е по-ясно изведена извоюваната роля на образованата жена в строгите регламентирани граници на възрожденската публичност.

Фигура 1. Рада Гугова-Киркович.
Държател: НБКМ – БИА.

Figure 1. Rada Gugova-Kirkovich.
Source: National Library Sts Cyril and Methodius – Bulgarian Historical Archive.

Името на Рада Киркович се свързва с основните поприща, в които се изявява – де-

сетилетия наред тя работи като учителка, покрай училищното дело е и активна общественичка и преводачка на учебници. А след Освобождението мемоарната книга „Спомени“ (1927) допълва творческата ѝ биография и на писателка. Публичната фигура на Рада Киркович представлява особен интерес във връзка както с новите възможности за светско образование у нас и в чужбина, така и за културните реализации на българките. Поставянето на женския въпрос и за женската идентичност сред интелектуалните среди през Възраждането е продължителен процес. В него настъпва едно постепенно, но несигурно изместване на жената от нейната маргинална сфера и съответно едно разчупване на патриархалните стереотипи в българското общество.

Личният фонд на Найдено Геров в Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ съхранява част от писмените документи на Рада Киркович. Тук се намират неиздадените и непроучени досега нейни писма⁴ както и епидейктичната ѝ реч по случай празника на Благовещение⁵. Подобни заявявания представят извоюваната роля на образованата жена в строгите регламентирани граници на възрожденската публичност. От една страна, по време на своето обучение и в първите стъпки от учителската ѝ кариера представата за Рада Киркович е като за „едно момиче за Киев“, на което „трябва да има някой да му настоява“⁶. От друга страна, с поредицата от културни и обществени изяви плахите и скромни стъпки трансформират тези наложени от традицията възгледи. Така в мемоарно-епистоларните визии копривщеницата става от покровителствен образ в личност, която покровителства и предлага на своите сънароднички личния си пример като педагогически и поведенчески образец. Години по-късно формиралото се женско име на Р. Киркович ѝ позволява с нов тип световъзприятие да се идентифицира като модерен модел за подражание на жената просветителка.

⁴ *Fond 22, I, a.u. 190: 1-29.*

⁵ *Fond 22, I, a.u. 595: 29-326.*

⁶ *IANG 1911: 730.*

Фигура 2. Найден Геров (1823 – 1900).
Figure 2. Nayden Gerov (1823 – 1900).

В популярната народна книжка със синкретична тематика „Българский календар за 1874 година“ някогашната киевска ученичка е публично помолена да бъде наставница и покровителка на неизвестната ученичка на име Спаска. Рада Киркович безпроблемно припознава себе си и своята възпитаница като авторитетна фигура на жената интелектуалка. Тази фигура се кристализира под формата на въпроси-молби и отговори-съвети в отпечатаните „Две писма“. Именно в тях се откроява новата педагогическа мисъл, насочена към светските и актуални за модерния човек дисциплини: „Добре си намислила да търсиш и да искаш съвети от по-опитни на онова поприще, за което досега си само мечтаяла, мислила, а сега йето, че и стъпаш в него и добиваш с това голямо право да ся наричаш *Народна Просветителка* и почетен член на народа.“⁷

Вътрешната самопреценка на Рада Киркович ѝ дава повод да претендира за по-висока учителска заплата, за по-високо оценностяване на заслугите ѝ, за уважение и признание от едно общество, каквото е възро-

денското, заучено да бъде обърнато на първо място „за ползу роду“. Именно с този публичен жест българката заявява категорично и новия тип световъзприятие. Неслучайно молбите на ученичката Спаска за нравствено-педагогически насоки не будят такова съмнение, взимайки под внимание не само професионалния опит на Р. Киркович, но и повратния момент през учебната 1868/1869 година.

Интересно е как възрожденката Спаска има самосъзнанието за просветителската си роля, изразява го публично и подобно на своята преподавателка поставя личните си желания пред обществените интереси, или по-скоро индивидуалното си удовлетворение като предопределящ фактор да бъде народна учителка: „И така, Вашити наставления, почит. Г-же, ми станаха като закон, като правило на училищния ми живот. [...] Но днес, като ся завърнах в Българско и пак в нашия град, определих ся да стана народна учителка [...] И така, предвиждам й един честит живот, *натъкмен според самата ми наклонност и собствените ми желания*. Но, почит. Г-же, имам й едно нешто, което йе дале от мене, а ште ми йе потребно на всякоя стъпка в учителското поприще. Това йе *опитността* [...] да Ви поискам доброволните Ваши съвети за бъдещата ми служба“⁸.

Опубличностената кореспонденция между Спаска и Рада Киркович заема особено място в културнополитическата ситуация на XIX век. Отпечатаните и редактирани писма преминават от частното в публичното пространство и в този променен вид показват българските жени като част от една опубличностена група. Разискването относно училищните и педагогическите въпроси между двете учителки е възможност българската общественост да бъде ангажирана с проблематиката на женското образование. Явните писма на Рада Киркович и Спаска способстват двете жени да бъдат припознати като „публично размишляващи индивиди“ и да отхвърлят насадените патриархални стереотипи за жената като „непросветен

⁷ Kirkovich 1873: 53.

⁸ Spaska 1873: 51–52, курс. м. – А. С.

опекун"⁹. Напротив, те стават пример за алтернативния образ на българската жена, за нейния новосформиран авторитет. „Просветеният авторитет се различава от непросветения, защото първият се стреми да разшири знанието, воден от морален дълг, докато вторият остава в плен на традиционалистки възгледи и разпространява единствено подчинение“¹⁰.

В писмото отговор към интимно отправените молби на нейната ученичка Спаска изпъква просвещенската фигура на Рада Киркович. Веднъж тя бива припозната като образцовия преподавател, педагог и ментор и втори път тя самата се идентифицира с тази роля. Подобен модел за подражание и „влюбеност“ в преподавателската фигура прозира в кристално ясният и оживен спомен на Р. Киркович за нейната учителка в Киев – Мария Николаевна Ламанская. Авторката умишлено набляга на силно отпечатания в съзнанието ѝ спомен дори шест десетилетия по-късно, когато е на преклонна възраст: „Мария Николаевна Ламанская [...] всички обичахме до обожание за нейните майчини грижи, както за здравето ни, тъй и за успеха ни в морално и в научно отношение! И аз не съм никога забравила някои от фразите и скороговорките, диктувани от нея на класата ни в часове на отсъстващи учители: „Suivez la mode a distance!“ и „La meilleure femme est celle dont on parle le moins“ [„Следвайте модата на разстояние“ и „Най-добрата жена е тази, за която се говори най-малко“, прев. А. С.] – толкова спомага да се троши езикът и се навикнува на француския говор!“¹¹.

От обширно приведения цитат правят впечатления няколко неща, ще се спра тук само на това, че е налице платоничната връзка между учителка и ученичка. Тези отношения преминават извън училищното пространство и взаимно се преплитат с частната сфера и отношенията между майка и дъщеря. Интересно е как западетите

френски фрази, които трошат езика, всъщност показват възприемането на Р. Киркович като преводач и като личност, владееща чужди езици, за една от техниките при чуждоезиковото преподаване – заучаването на сентенции и нравствени поучения.

Това, което придава по-различен нюанс на „Две писма“ в „Българският календар за 1874 година“ спрямо редицата запазени и до днес възрожденски писма, е не само женската епистоларна култура, интересна сама по себе си като феномен на Българското възраждане. Но и нейната трансформация – именно промисленото преминаване от личното в публичното пространство и включването на женската словесност към новите модернизиращи употреби на публичното говорене. Диаметралната опозиция на частната срещу публичната сфера е една от трите концептуално изведени дихотомии от немската изследователка Гизела Бок¹², наред с дихотомните отношения природа срещу култура и работа срещу семейство. В обзорната си статия „Феминизмът, историята на жените и рамките за тяхното осмисляне“ Кр. Даскалова въвежда и коментира важни съвременни изследвания върху *историята на жените* (women history) и *история на половете* (gender history) в Западна Европа и Америка¹³. Предложената теоретична рамка поставя жената и женското присъствие най-общо в затворената маргинализирана структура на частното, която се разграничава от мъжкото или още политическо говорене на отвореното пространство.

Мястото на българските жени в културния живот през XIX век би могло да се впише в едно подобно постколониално осмисляне на история на жените и половете. Фигурата на Р. Киркович в едно традиционно патриархално общество се изгражда в прокламентираното настояване за необходимостта не само от просвещаване и образование на жените, но и от промяна на тех-

⁹ Kalinova 2012: 19, 31.

¹⁰ Kalinova 2012: 31.

¹¹ Kirkovich 1927: 15-16.

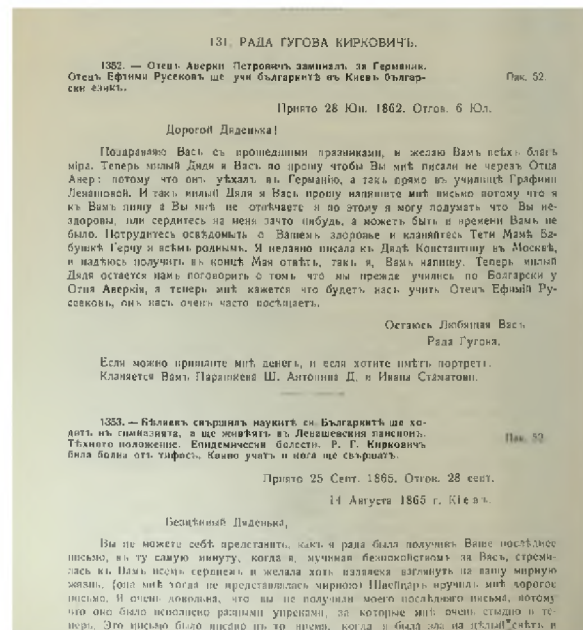
¹² Bock 1991: 1-24.

¹³ Daskalova 1995: 8-9.

ния социален статус. Един от възможните критически прочити, какъвто е постколониалният прочит, на ролята на възрожденската интелектуалка показва първоначалния опит за преобръщане на „доминиращите йерархии на пола/културата/расата“ и за отричане от „бинарните опозиции, на които се опира патриархалната/колониална власт“¹⁴. Изследователският рефлекс на Н. Аретов засяга постколониалната тема във възрожденското общество, поставяйки на фокус властта на доминиращите гласове спрямо ограничения достъп на потиснатите (маргиналните) гласове до публичното пространство. „При осмислянето на целия корпус от текстове на националната митология, свързани с икономиката на жените, трябва да се има предвид едно важно разграничение [...] – това е „дискурс за жените: тук жените не говорят.“¹⁵

В началото на житейския си път името на Р. Киркович е безизвестно, подобно липсата на биографични данни за личността на ученичката ѝ Спаска. Бързото и едрото прихиране на връзката между осиротялата отрано Р. Киркович („ваша сродница“ и „Остаюсь Любящая Вас“) и нейния благодетел Н. Геров („Безценный Дяденька“ и „Дорогой Дяденька“)¹⁶ задава призмата за възможното утвърждаване на маргиналния женски глас в социалното пространство през Възраждането. Ратифицирането на този глас става преди всичко чрез принадлежността към мъжката фигура, която най-често минава и през родово-фамилните взаимоотношения.

През литературноисторическата „цедка“ на един по-детайлизиран прочит изгъхват на преден план допълващи и проблематизирани женско-мъжките отношения през българския XIX век. От една страна, посредством автобиографичните и епистоларните си текстове Р. Киркович създава паметно място на знаковите за нея фигури на изгънати български и руски общественици (отец Аверки Петрович, Атанас Тороманов, В. Василчиков, Йосиф Соколски, Андрей И. Линиченко, Драган Цанков, Николай Миро-

Фигура 3. Из архивата на Найдена Герова... 1911: 800, писма № 1352, 1353 от 28 юни 1862 г. и от 25 септ. 1865 г.

Figure 3. Nayden Gerov's archive of 1911; Letters № 1352; 1353 from 28 June 1862 and from 25 September 1865.

нович) и успоредно не забравя и женските фигури (Парашкева Шушулова, Мария Николаевна Ламанская, Любов Ивановна Соколова, Мария Герова, Елена Димитриевна, Надежда Наринкина). В мемоарите на Р. Киркович посредством приповдигнатото положително представяне (на места придружено от портретни снимки) на някои от женските фигури те стават видими, но и съотнесени преди всичко към следосвобожденската рецепция на възрожденската култура. Р. Киркович конструира чрез автобиографията си историята на жените – образци на нов тип културно присъствие през XIX век.

В издадените през 1927 „Спомени“ близо 80-годишната авторка поставя на централно място разказа за своята майка Ивана хаджи Герова във връзка с учителстването и педагогическите ѝ умения. Ивана Герова остава в литературната история като първата българска учителка в Девическото училище в Копривщица.

¹⁴ Gandhi 2005: 96-97.

¹⁵ Aretov 2006: 480, 477-481.

¹⁶ IANG 1911: 800-801.

**ЗА ПЪРВАТА УЧИТЕЛКА ВЪ КОПРИВЩИЦА,
ИВАНА ХАДЖИ ГЕРОВА*)**

Копривщица е моят отечество. Тук на 24 Март 1848 год., за радости и скърби, е започнала моята дълъгъ земенъ животъ. Родена съмъ при особени обстоятелства. Баща ми въ това време отъ личенъ търговецъ съ копринени нечетъ ча сумани билъ изпадналъ въ голѣма бѣдность и дългове.

Ивана Хаджи Герова

Родена съмъ въ голѣмата къща на баща ми на „Битъ-па-зеръ“ (срѣщу къщата на даскалъ Груйо), на която прѣд-стоело да се продаде за борчъ. Цѣли 40 дни, може да се каже, азъ съмъ имала баща, защото следъ това време баща

*) Печатамо въ „Юбилейни сборници по инициатива на Копривщица“
София, 1926.

Фигура 4. Майката на Рада Киркович.
Из Спомени (1927) от Рада Киркович. –
За първата учителка в Копривщица,
Ивана Хаджи Герова (Kirkovich 1927: 1).

Figure 4. Rada Kirkovich's mother.
Photo credit: Kirkovich 1927.

Втората отделно обособена фигура в носталгично-романтичните спомени на Р. Киркович е тази на съпруга ѝ Кирко Киркович, отново с акцент за неговата първостепенност. Прима се, че той е първият българ-

рин лекар в София. Останалите мемоарни повествователни фрагменти са неперсонализирани и обобщени през филтъра на учителската професия – за полученото образование в Киевската Фундуклеевска девическа гимназия (1860–1866), за ролята на меценатите, за пътуването ѝ от Русия за България, за трите ѝ периода на преподаване в Пловдив и за последвалото в Пирдоп. За мемоарите си Р. Киркович коментира, че са следствие от липса на „каквито и да е било записки“ и се открояват само онези сцени, загнездени в нейната „старческа памет“¹⁷.

Разказаните истории са често съпътствани от емоционални преживявания и пристрастия. Макар и сантиментално и патетично украсени, на места доближаващи се до стила на дневника, спомените на Р. Киркович не са лишени от художественост. Интимната изповед е умело прикрита с реторическите похвати на псевдоисториографския поглед. Привидната неощетеност на разказа от дистанцията на изминалия житейски път тушира и опровергава идеята за личната женска субективност за сметка на интереса към възрожденската епоха. Пример за заявената женска публичност и демонстрираната обективност може да бъде изведен от книгата „Спомени“. Разказът е колкото важен за Р. Киркович спомен, толкова и привлича вни-

Фигура 5. Киевската Фундуклеевска девическа гимназия.
Държател: НБКМ – БИА.

Figure 5. The Foundoukleyevskaya Gymnasium in Kiev.

Source: National Library Sts Cyril and Methodius – Bulgarian Historical Archive.

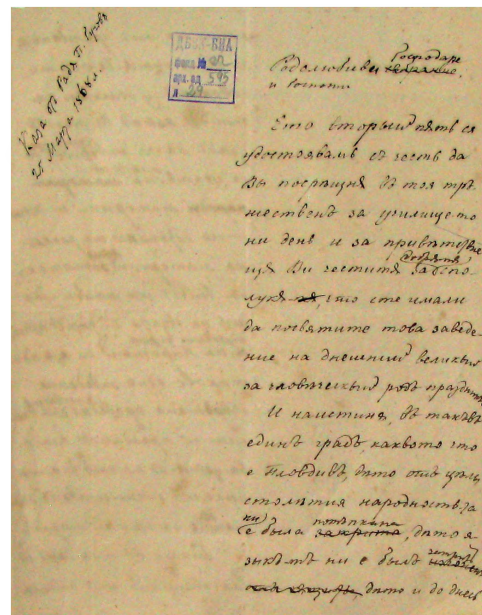
¹⁷ Kirkovich 1927: 33.

манието ни именно заради неговото маскиране и привидното му подминаване от авторката.

Такъв открояващ спомен е случаят през 1868 г., подхванат от Найдено Геров в кореспонденцията му с Христо Георгиев¹⁸. Обгриженият и уязвим руски вицеконсул излага пред своя приятел подробно причините и контекста за демонстративното напускане на неговата племенница от девическото училище и личното ѝ явно оповестяване във в. „Македония“. Публичното разбунтуване на младата учителка по страниците на българския печат е достатъчно обезпокоителен повод за Н. Геров, за да предначертае и ограничи бъдещите професионални изяви на Р. Киркович: да стане частна учителка както на извикани от различни селища деца, така и на неговите собствени. Разбира се, в мотивировката на преден план прозира търсенето на разрешение на училищния проблем. Дипломатическият ход на Н. Геров е насочен в това да не се губи подготвеният вече преподавателски кадър.

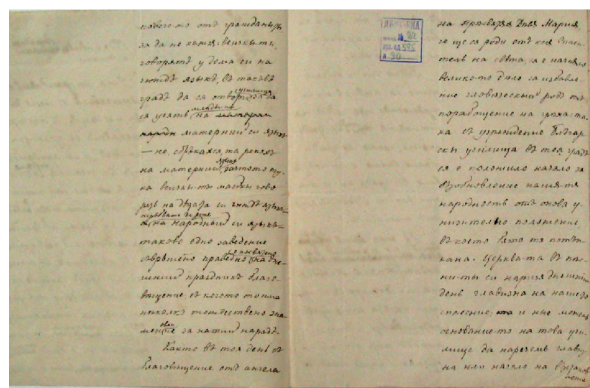
В края на 60-те години на XIX век българките се вписват в публичните измерения, като изпробват и прилагат нови модели на книжовна и обществена изява. Придържането към тези модели на отваряне спомага за постепенното оформяне на модерно мислещата личност с новата ѝ социална роля. Възрожденската жена е очарована от един нов модел, стоящ чужд на предзададения свят на йерархии и „различен от патриархалния език“¹⁹. По-скоро обаче трябва да се направи уговорката, че тази нова личност не е отнесена за мястото само на българската интелектуалка, а изобщо на новобългарския елит. Именно през стереотипните поведенчески роли Р. Киркович намира начин да си извоюва нов тип, по-сериозно и респектиращо, отношение към нея. Този съвсем не така безобиден случайи достигнал до немалка социална ангажираност на пловдивските първенцие причина за адресираното до Хр. Георгиев преосмисляне на Н. Геров в собственото му обществено присъствие и

допуснатото привилегироване на личното (роднинско) за сметка на възрожденските идеали и морални устои.

Фигура 6. Слово, казано от Рада Киркович, 25 март 1868, Благовещение – Фонд 22, оп. I, а.е. 595, л. 29. Държател: НБКМ – БИА.

Figure 6. Speech of Rada Kirkovich, delivered on 25 March 1868; F. 22, des. I, archival unit 595, f. 29. Source National Library Sts Cyril and Methodius – Bulgarian Historical Archive.

Фигура 7. Слово, казано от Рада Киркович, 25 март 1868, Благовещение – Фонд 22, оп. I, а.е. 595, л. 29б–30. Държател: НБКМ – БИА.

Figure 7. Speech of Rada Kirkovich, delivered on 25 March 1868; F. 22, des. I, archival unit 595, f. 29v–30r. Source National Library Sts Cyril and Methodius – Bulgarian Historical Archive.

Любопитно се оказва, че ролята на българската учителка изпъква именно чрез публичния ѝ отказ от учителската длъжност. В

¹⁸ IANG 1911: 283.

¹⁹ Nalbantova 2001: 98.

словото си за патронния празник на пловдивското училище е явно изведено идентифицирането ѝ на „народна учителка“ като висша мисия, схващана в нейните просветенско-романтически насоки. Пет години след явното обявяване на Р. Киркович във в. „Македония“, че престава да бъде учителка, на страниците на в. „Право“ в дописка „Пловдив, 28 март 1873“, подписана с инициали, тя заявява самоотвержено и патетично: „И тъй, като учителка и българка, моля ви, позволете ми да кажа една дума, която излиза от дълбочината на сърдцето ми, от опита, който имах чест да придобия на учи-

лищното поприще под ваше покровителство и най-после, който излиза от чистото онова високо народно чувство, удовлетворението на което превъзвисява и намеца всички частни загуби, злочестини, дори и счастья на човека. Тази дума е злата, тя е истинна, защото само истината и правото вечно блести и тържествува“²⁰.

В заключение, непубликуваните писма, спомените и публицистичните текстове на Р. Киркович разкриват българската жена като нов тип личност, търсеща развитие инепримира с постулатите и ограниченията на патриархалната власт.

БИБЛИОГРАФИЯ

Архиви / Archives

NBKM BIA. Фонд 22 (Найден Геров). [Fond 22 (Nayden Gerov)]. оп. I, а. е. 595, 29–32b.

NBKM BIA. Фонд 22. [Fond 22]. оп. I, а. е. 190, 1–29.

Извори / Primary sources

IANG 1911: *Iz arhivata na Nayden Gerov*. Писма, доклади и материали за възраждането на българския народ. Кореспонденция с частни лица. Кн. 1. Под ред. на Тодор Панчев. [Iz arhivata na Nayden Gerov. Pisma, dokladi i materialy za vazrazhdaneto na balgarskia narod. Korespondentsia s chastni litsa. Kn. 1. Pod red. na Todor Panchev]. Sofia.

D. G. 1873: *D. G.* [Initials of *Kirkovich*, Rada]. Gosp. Redaktore! na v. Pravo! [Госп. Редакторе! на в. Право]. – Право [Pravo], VIII, № 5, 14.04.1873, 3–4.

Kirkovich 1873: *Kirkovich*, Rada. Две писма. Мила Спаске. – В: Българский календар за 1874 година. [Dve pisma. Mila Spaske. – In: Balgarskiy kalendar za 1874 godina]. Plovdiv, 53–58.

Kirkovich 1927: *Kirkovich*, Rada. Спомени. [Spomeni]. Sofia.

Spaska 1874: *Spaska*. Две писма. Почитаема Г-же Радо. [Dve pisma. Pochitaema G-zhe Rado]. – Българский календар за 1874 година. [–Balgarskiy kalendar za 1874 godina]. Plovdiv, 50–52.

Литература / Secondary sources

Aretov 2006: *Aretov*, Nikolay. Национална митология и национална литература. Сюжети, изграждащи българската национална идентичност в словесността от XVIII и XIX век. [Natsionalna mitologia i natsionalna literatura. Syuzheti, izgrazhdashti balgarskata natsionalna identichnost v slovesnostta ot XVIII i XIX vek]. Sofia.

Bock 1991: *Bock*, Gisela. Challenging Dichotomies: Perspectives on Women's History. – In: *Writing Women's History: International Perspectives*. Bloomington, 1991, 1–24.

Gandhi 2005: *Gandhi*, Liyla. Постколониална теория. Критическо въведение [Postkolonialna teoria. Kriticheskovo vavedenie]. Sofia.

Damyanova 1995: *Damyanova*, Rumyana. Писмата в културата на Българското възраждане [Pismata v kulturata na Balgarskoto vazrazhdane]. Shumen.

Daskalova 1995: *Daskalova*, Krasimira. Феминизмът, историята на жените и рамките за тяхното осмисляне. [Феминизмът, историята на жените и рамките за тяхното осмисляне]. – Социологически проблеми [Sotsiologicheski problemi], № 4, 5–15.

Kalinova 2012: *Kalinova*, Maria. Детство и интелектуална история у възрожденските автори [Detstvo i intelektualna istoria u vazrozhdenskite avtori]. Sofia.

Kapralova 1999: *Kapralova*, Nedka. За етикета и зад него (какво разказват и разкриват писмата от запазен личен архив на семейство Караминкови). [Za etiketa i zad nego (kakvo razkazvat i razkrivat pismata ot zapazenia lichen arhiv na semeystvo Karaminkovi)]. – В: Майки и дъщери. Поколения и посоки в българския феминизъм. [– In: Mayki i dashteri. Pokolenia i posoki v balgarskia feminizam]. Sofia, 139–152.

Nalbantova 2001: *Nalbantova*, Elena. Възрожденският човек – утопии и реалности. [Vazrozhdenskiyat chovek – utopii i realnosti]. Veliko Tarnovo.

²⁰ D. G. [Kirkovich] 1873: 2.

Norm and Modernity in the Letters of Bulgarian Women during the Revival Period

Andriana Spassova

Interpreting individual texts by Rada Kirkovich, this article problematizes important aspects of women's epistolary and journalistic texts in the nineteenth century about the slow steps towards women's emancipation. In these appearances, the prominent role of the educated woman within the strictly regulated boundaries of Bulgarian Revival publicity becomes more apparent. Adherence to these patterns of opening helped to gradually shape the modern-minded individual with her new social role. The Revival woman is enthralled by a new model standing alien to the traditional patriarchal society. The analysis of the post-liberation book "Memories" (1927) by R. Kirkovich allows us to trace the more marginal place of the female figures about the visible role of prominent Bulgarian and Russian public figures during the Renaissance. Through her autobiography, the writer constructs women's history – exemplars of a new type of cultural presence in the 19th century.

